

LIBRI GEDANENSES XXXIII

HELENA DZIENIS

GERHARD CIMMERMANN
I JEGO KSIĘGOZBIÓR
OFIAROWANY BIBLIOTECE
RADY MIASTA GDAŃSKA

Biblioteka Rady Miasta Gdańska (*Bibliotheca Senatus Gedanensis*) została otwarta w 1596 roku. Podstawę zbiorów stanowił księgozbiór Giovanniego Bernardina Bonifacio, markiza Orii. Włoski uchodźca ostatnie lata życia spędził w Gdańsku, utrzymywany przez Radę Miejską w zamian za ofiarowanie miastu ok. 1300 dzieł na jesieni 1591 roku¹.

Zasoby Biblioteki powiększały się w następnych latach zarówno drogą kupna, jak i darów. W 1597 roku Rada Miejska nabyła z funduszy publicznych trzy prywatne księgozbiory znanych bibliofilów, obywateli gdańskich (zmarłych w 1594 roku): luterańskiego teologa Alexandra Glasera, prawnika Heinricha Lemkego i historyka Caspara Schütza². Natomiast ofiarodawcami książek byli w pierwszym rzędzie wymienieni w akcie założycielskim Biblioteki burmistrzowie, rajcy i ławnicy urzędujący w 1596 roku³. Wśród darowizn z końca XVI wieku największy był księgozbiór ofiarowany przez Gerharda Cimmermanna⁴.

Ród Cimmermannów należał do patrycjatu gdańskiego i był jednym ze znamienitszych w mieście w XV i XVI wieku⁵. Członkowie rodziny pełnili ważne funkcje

1 I. Fabiani-Madeyska, *Jan Bernard Bonifacio markiz Orii (1517–1597) – humanista, bibliofil, fundator biblioteki* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972, s. 81.

2 Por. M. Pelczar, *Glaser Aleksander, Lembke Henryk, Schütz Kasper*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 263; 505; 803.

3 Por. Index librorum, qui ex donatione munificentia et liberalitate philomusorum Bibliothecae Magnifici et Amplissimi Senatus Gedanensis inserti sunt, sygn. Cat. Bibl. 1, s. 61–79, wpisy darowizn do 1600 roku: burmistrza Gerharda Brandesa, rajców: Johanna Czirenberga, Bartholomäusa Schachmanna, Gerharda Cimmermanna, Wilhelm ab Holtena, Georga Mehlmana.

4 Taka forma nazwiska figuruje przy zapisie darowizny w Index librorum..., s. 73. W dokumentach archiwalnych nazwisko rodziny miało różne formy zapisu: Czimmermann, Cimmermann, Zymmermann, Zimmermann, Tsimmermann, Tzimmermann, Timmermann. W literaturze niemieckiej używany jest wariant Zimmermann.

5 D. Weichbrodt, *Patritzien, Bürger und Einwohner Freien Hansestadt Danzig*, Bd. 1, Klausdorf/Schwentine 1988, s. 500.

publiczne w Gdańsku⁶. Burmistrz Matthias Cimmermann, zmarły w 1513 roku dziad Gerharda, został pasowany na rycerza przez króla polskiego Aleksandra Jagiellończyka podczas pobytu monarchy w Gdańsku w 1504 roku. Został także przyjęty do herbu Korab przez kanclerza Jana Łaskiego i nobilitowany na sejmie w 1505 roku⁷. Brat żony burmistrza Matthiasa, Dorothei Ferber, słynny Maurycy Ferber był biskupem warmińskim⁸. Stryj Gerharda Johann (1492–1564) i starszy brat Jacob (1532–1582) zostali kanonikami warmińskimi⁹.

Rajca Matthias Cimmermann (ok. 1490–1556), ojciec Gerharda, należał do oddanych stronników dworu polskiego, m. in. był przedstawicielem Gdańska na sejmie w Warszawie. Aktywni we władzach miejskich byli również jego bracia Johann (1492–1564) i Georg (1483–1547). W kolejnym pokoleniu Matthias Cimmermann (1522–1572), starszy brat Gerharda, również pełnił różne funkcje w Radzie Miasta: był ławnikiem, rajcą i sędzią, a od 1569 roku do swej śmierci burgrabią królewskim¹⁰.

Gerhard Cimmermann urodził się w Gdańsku w 1541 roku jako jedenaste dziecko rajcy Matthiasa Cimmermanna i Barbary von Werden (1500–1561). Nie zachowały się informacje na temat wykształcenia Gerharda, nie wiadomo, gdzie i w jakich latach studiował. Prawdopodobnie podczas podróży edukacyjnej przebywał jakiś czas w Niderlandach. W 1570 roku poślubił w Antwerpii Marię Prün (Pruen) (zm. 1602), małżeństwo to nie doczekało się potomka¹¹.

Gerhard Cimmermann rozpoczął służbę dla miasta w 1587 roku, stopniowo osiągając kolejne stopnie w hierarchii władz Gdańska. Początkowo sprawował godność ławnika, po dwóch latach został conseniorem Ławy. Wybrany rajcą w 1592 roku, dwa lata później objął urząd sędziego. W 1597 roku był burgrabią królewskim w Gdańsku¹². Rok później wraz z drugim rajcą nadzorował działalność Komory Palowej. Cimmermann był też przewodniczącym rodowej kaplicy św. Jadwigi w kościele Najświętszej Panny Marii. Zmarł niespodziewanie 5 maja 1602 roku podczas zarazy dżumy, która nawiedziła w tym czasie miasto. Został pochowany w kościele Mariackim¹³.

Kolekcjonerskie zamiłowania Gerharda Cimmermanna, podobnie jak wykształcenie, pozostają nieznane. Jedyne ich śladem jest darowizna dla Biblioteki Rady Miasta Gdańska. Trudno mówić o zawartości całego księgozbioru Cimmermanna, ponieważ nie zachował się jego inwentarz, a o zainteresowaniach czytelniczych właściciela można wnioskować jedynie na podstawie spisu ksiąg przekazanych Bibliotece w dniu

⁶ Por. J. Zdrenka, *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig*, Teil 1: 1342–1525, Hamburg 1991, s. 462–465; Teil 2: 1526–1792, Hamburg 1989, s. 329–331 (Sonderschriften des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e.V. Nr. 63).

⁷ I. Fabiani-Madeyska, „Palatium regium” w Gdańsku, „Rocznik Gdański” XV/XVI (1956/1957), s. 144.

⁸ W. Szczuczko, *Ferber Maurycy*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, tom 1: A–F, red. St. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 414–416.

⁹ H. Schmauch, *Zimmermann Johannes*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2, hrsg. v. Ch. Krollmann, fortgesetzt v. K. Forstreuter, F. Gause, Marburg 1967, s. 843. D. Weichbrodt, dz. cyt., s. 500.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² J. Zdrenka, dz. cyt., Teil II, s. 329.

¹³ D. Weichbrodt, dz. cyt., s. 500.

13 sierpnia 1598 roku. Darowizna ta wzbogaciła miejską księżnicę o czterdzieści dzieł w pozycji i została zapisana w pierwszej księdze inwentarzowej *Index librorum*¹⁴.

Spis darowizny Gerharda Cimmermanna zajmuje trzy strony, na których – po wstępie informującym o donatorze¹⁵ – wymienione są kolejno ofiarowane dzieła. Najpierw spisano pozycje w największym formacie folio, a następnie niekonsekwentnie mniejsze formaty (nie ma formalnego podziału na formaty, jak w przypadku niektórych innych darowizn). Wpisu dokonał Daniel Asaricus (ok. 1560–1606), wykładowca języka greckiego i języków orientalnych w gdańskim Gimnazjum Akademickim, sprawujący jednocześnie funkcję pierwszego bibliotekarza miejskiej księżnicy¹⁶. Zapisy wykonane jego ręką, pięknym czytelnym pismem, obejmują 109 stron inwentarza, to jest od czasu powstania Biblioteki Gdańskiej do 25 maja 1605 roku.

Asaricus rozmaicie odnotowywał poszczególne pozycje, zależnie od języka przyjmowanej do zbiorów książki: pismem humanistycznym w przypadku tytułów w języku łacińskim lub w którymś z języków romańskich albo kursywą gotycką w przypadku dzieł w języku niemieckim i holenderskim. Przy wszystkich opisach podawał język publikacji oraz format, natomiast pozostałe informacje są bardzo lakoniczne. W dużym skrócie zapisywany jest tytuł – czasami tylko zasygnalizowany, a czasami sparafrazowany przez bibliotekarza. Imię i nazwisko autora także jest podawane w skróconej formie, czasami jest tylko samo nazwisko. Nigdzie nie jest odnotowane miejsce i rok wydania, jakkolwiek przy pozycjach wielotomowych podawano liczbę tomów.

Spis książek ofiarowanych Bibliotece Gdańskiej przez Gerharda Cimmermanna, zamieszczony w *Index Librorum*, wykazuje, jakie dzieła trafiły do zbiorów księżnicy. Jednak uproszczona i niedokładna forma zapisu nastrocza wiele problemów. Szczupłe dane podawane przez Asaricusa nie pozwalają z całą pewnością stwierdzić, czy odnaleziona w obecnych zbiorach Biblioteki książka należała wcześniej do Cimmermanna, czy też weszła do nich odmienną drogą – zakupiona lub przekazana przez innego ofiarodawcę. Dotychczasowe poszukiwania pozwoliły jednak na zidentyfikowanie piętnastu pozycji, niewątpliwie pochodzących z kolekcji Cimmermanna¹⁷. O takim przypisaniu danego egzemplarza decydowała w pierwszym rzędzie, oprócz zgodności z zapisem w *Index librorum*, rękopiśmienna dedykacja darczyńcy dla biblioteki Gimnazjum Akademickiego lub obecność ekslibrisu donatora, naklejonego na karcie tytułowej lub po tytułowej¹⁸.

Cimmermann posiadał bardzo ładny, miedziorytowy, datowany ekslibris herbowy. W owalu o wymiarach 53 × 43 mm, na tle obfitych labrów z akantu, umieszczona jest tarcza z polskim herbem szlacheckim Korab, u góry hełm otwarty, a w klejnocie powtórzony herb Korab. Po bokach klejnotu litery G–C, pod wyobrażeniem herbowym data:

¹⁴ *Index librorum...*, s. 73–75.

¹⁵ „Anno salutis M. D. XCVIII. die 13. Augusti Dn. Gerhardus Cimmermann Reipubl. Gedanens. Senator Ad diuturnam sui memoriam et ad usum posteritatis in Ampliss.ⁱ Senatus Bibliothecam reonendos et asservandos dedit hos libros.” Por. *Index librorum...*, s. 73.

¹⁶ M. Pelczar, *Asaricus Daniel*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 20.

¹⁷ Katalog nr. 1, 2, 16, 19, 21–25, 32–36 i 39.

¹⁸ W kilku wypadkach znajdujemy ślady po usuniętych ekslibrisach, być może te pozycje również należały do księgozbioru Cimmermanna.

15 – 97. Prawdopodobnie był to ekslibris donacyjny, który został zamówiony w celu oznaczenia woluminów przeznaczonych dla Biblioteki Rady Miasta Gdańska¹⁹.

Nie wiadomo, jaki artysta wykonał płytę miedziorytniczą ekslibrisu Cimmermanna, gdyż rycina jest niesygnowana. Paweł Groth sugerował, że być może autorstwo tego znaku własnościowego należałoby przypisać bardzo zdolnemu norymberskiemu rytownikowi Jonasowi Silberowi, twórcy pierwszego ekslibrisu Biblioteki Rady Miasta Gdańska²⁰. Bardzo podobny w stylistyce i wykonaniu jest, również miedziorytowy, datowany, ekslibris herbowy burmistrza Gerharda Brandesa starszego (1555–1612)²¹.

Wśród zidentyfikowanych ksiąg, które bezspornie pochodzą z donacji Cimmermanna, nie można wyodrębnić jakiegos specjalnego, tylko dla niej charakterystycznego, typu oprawy lub elementu własnościowego umieszczonego na okładkach. Kolekcja nie wyróżnia się niczym szczególnym spośród innych z tego okresu. Przeważają tanie oprawy pergaminowe, miękkie, gładkie, czasami z wiązaniami. Niektóre woluminy oprawiono w brązową cielęcą skórę. Tylko kilka książek ma na oprawach pergaminowych złożone ramki i plakietki pośrodku lustra okładki. Zaledwie dwa dzieła mają oprawę z deski obciążniętej skórą, zdobioną ślepymi tłokami o motywach roślinnych i figuralnych.

Kilka z ofiarowanych przez Cimmermanna druków znajduje się w tak zwanych klockach; najczęściej nie jako pierwsza pozycja, ale jako kolejny adligat. Świadczyć to może o tym, że w późniejszym okresie bibliotekarz zestawiał prace tematycznie powiązane, zwłaszcza o niedużej objętości i zdecydował o ich wspólnym oprawieniu.

W księgozbiornie przekazany przez Cimmermanna można wydzielić, w dużym uproszczeniu, cztery zasadnicze działy tematyczne. Pierwszy dział stanowią książki o treści religijnej. Oczywiście znajduje się wśród nich *Norwy Testament* w języku francuskim i w poręcznym, niedużym formacie 16^{oo}. Obok Biblii jest katechizm opracowany przez francuskiego jezuitę Edmonda Augera²², ten z kolei w przekładzie niderlandzkim, oraz traktaty teologiczne: praca katolickiego teologa, kanonisty i przeciwni-

¹⁹ W niektórych egzemplarzach ofiarowanych książek, dotyczy to przede wszystkim woluminów o małym formacie 16°, ekslibris Cimmermanna został naklejony na ekslibris Biblioteki. Być może, o takim rozwiązaniu zdecydowały niewielkie rozmiary książek, ale kolejność umieszczania znaków własnościowych jest wyraźna: zawsze jako pierwszy ekslibris Biblioteki, a jako drugi ekslibris Cimmermanna.

²⁰ P. Groth, *Mało znane exlibrisy gdańskie i elbląskie*, "Libri Gedanenses" I (1967) [1968], s. 130. Jonas Silber (ok. 1550–po 1600) z Kulmbach był rytownikiem i złotnikiem związanym z Norymbergą. W zawodzie kształcił się u Samuela Spilmanna w Bernie i Wenzela Jamnitzera w Norymberdze. Mistrzem został w 1572 roku. W latach 1578–1580 pracował jako nadworny złotnik palatyna reńskiego w Heidelbergu. Od 1587 do 1589 roku był zatrudniony jako rytownik monet w gdańskiej mennicy miejskiej. Ponownie pracował w Gdańsku latach 1596–1598. Prace swoje znaczył monogramem IS.

²¹ *Gdański ekslibris XV–XVIII wieku. Katalog wystawy*. Ratusz Głównego Miasta, maj–grudzień 1978, oprac. A. Kurkowa, Gdańsk 1978, s. 17.

²² Edmond Auger (1530–1591) francuski jezuita, pisarz, kaznodzieja, rektor kolegiów jezuickich, spowiednik króla Henryka III, wslawił się akcją nawracania hugenotów. Autor pism ascetycznych i polemicznych, a przede wszystkim katechizmu w języku francuskim *Catéchisme et sommaire de la doctrine chrétienne* (1563), który przetłumaczył na język łaciński i grecki.

ka reformacji Johanna Groppera (1503–1559) w języku niemieckim, natomiast dzieła Wincentego z Lerynu²³ i gdańszczanina Petrusa Praetoriusa²⁴ są po łacinie, a rozprawy Karola Boromeusza (1538–1584), kardynała i arcybiskupa Mediolanu, po włosku. Można do tego zespołu zaliczyć także ówczesny bestseller francuskiego humanisty Pierre’a Boaistuau (ok. 1516–1566) – zwanego także Pierrem Launay’em – *La Theatre du monde*, stanowiący rodzaj filozoficznych rozważań nad nędzą ludzkiego losu oraz dzieła twórców uprawiających poezję religijną: francuskiego poety Clémenta Marota (1496–1544) i francuskiego kupca, zwolennika kalwinizmu Guillaume’a de Poetou z Béthune (ok. 1528–ok. 1568).

Dział drugi stanowią pisma autorów starożytnych, tak w oryginalnym języku łacińskim, jak i w tłumaczeniach na różne języki. Po łacinie są trzy tomy *Żywotów równoległych* (sławnych Greków i Rzymian) Plutarcha, zapisane przez Asaricusa jako *Historia*, zaś w przekładzie na język francuski *Wojna galijska* Juliusza Cezara. Nowożytnie kompilacje z dzieł Cyncerona, Demostenesa i Terencjusza odnotowane jako *Sentencje* Cyncerona, a także z *Rozmyślań* Marka Aureliusza zapisane jako *Księga*; pierwsza pozycja jest po łacinie, druga w języku francuskim. *Aforyzmy* Hipokratesa i *Sztuka kochania* Owidiusza w tłumaczeniu francuskim, zaś jego *Heroidy* w języku holenderskim, chociaż nie zaznaczono tego w spisie Asaricusa. Ponadto zbiór ciekawostek, zwłaszcza ze świata zwierząt, rzymskiego kompilatora i geografę Gaiusa Iuliusa Solinusa, przetłumaczony na język hiszpański. Do tego zespołu można jeszcze dołączyć słownik języka łacińskiego Ambrosiusa Calepinusa²⁵ oraz popularne w tym czasie zbiorki emblematyczne, bazujące na sentencjach łacińskich i greckich, Andrei Alciatusa²⁶ i francuskiego pisarza, heraldyka i genealoga Claude’a Paradina (1510–1573).

Dział trzeci stanowią dzieła poszerzające wiedzę o świecie oraz przydatne w podróży: *Kosmografia* Sebastianusa Münstera, przewodnik po Francji, opisy: Malty, pogranicza francusko-belgijskiego i nizinnej Germanii, a także opracowania przydatne przy pełnieniu funkcji publicznych, takie jak zbiór praw niemieckich *Sachsenspiegel*. Ponadto traktat Johanna Sleidana (1506–1556), niemieckiego prawnika i dyplomaty w służbie króla Francji Franciszka I, o państwie cesarza Karola V, druk polemiczny o działalności w Niderlandach admirała Don Juana d’Austria (1547–1578), namiestnika hiszpańskiego króla Filipa II, wreszcie dzieło niemieckiego genealoga Hieronymusa Henningsa (1563–1597), pozwalające rozeznaczyć się w zawitych powiązaniach wśród rodzin panujących w Europie, czy też praca o Republice Weneckiej i jej urząd-

²³ Wincenty z Lerynu (zm. ok. 450) mnich, jeden z zachodnich ojców Kościoła. W 434 roku napisał swój najsłynniejszy traktat *Commonitorium*, w którym sformułował kryterium chrześcijańskiej prawowierności: „Źródłem wiary jest *Pismo święte*, ale jego interpretacja może być najrozmaitsza... Pewna jest ta interpretacja, która harmonizuje... z poprzednikami w wierze.”

²⁴ Petrus Praetorius (1513–1588), teolog protestancki, profesor i kaznodzieja w Wittenberdze, w Królewcu, w latach 1575–1586 w Gdańsku. Autor sztuk teatralnych, jego dzieło *Ślub Izaaka i Rebeki* wystawiono w Gdańsku w 1579 roku.

²⁵ Ambrosius Calepinus (1435–1510), włoski humanista, opracował słownik łaciński z greckimi dodatkami.

²⁶ Andreo Alciato (1492–1550), włoski humanista i prawnik, przekładał dzieła greckich pisarzy, pisał epigramaty, które później wykorzystał w swojej książce *Emblematum liber* (Augsburg 1531).

dach – wszystkie te dzieła wzbogacały wiedzę o historii, polityce i prawach stanowiących w europejskich państwach. Tu można chyba też dołączyć niemieckojęzyczne dzieło Alberta Wielkiego o chorobach, zwłaszcza kobiecych i położnictwie oraz o ziołolecznictwie, stanowiący swoisty poradnik lekarski.

Ostatnim działem, właściwie najobszerniejszym, są pozycje zaliczane do tak zwanej literatury pięknej. Wśród zgromadzonych ksiąg nie brak utworów najwybitniejszych twórców epoki renesansu. Znajdują się więc tu trzy tomiki lirycznych sonetów Petrarke, obok woluminów w języku włoskim jest też ich tłumaczenie na język francuski. Dwa wydania *Dekameronu* Boccaccia, poemat Ariosta – *Orlando szalony*, literatura moralizatorska *Dworzanin* Castiglione’a i *Pouczenia chrześcijańskiego księcia* Antonia de Guevary (w tłumaczeniu na włoski przez Mambrina Roseo²⁷). Wielcy literatury francuskiej reprezentowani są przez dwa wydania powieści satyryczno-filozoficznej François Rabelais’ego o Pantagruelu. Obok wymienionych znamienitych dzieł w przekazanym zbiorze znalazły się także inne utwory, bardzo popularne i wielokrotnie wznawiane: tłumaczenie na język włoski bizantyjsko-greckiej historii miłosnej *Gli amori d’Ismenio*, romans rycerski *Amadis de Gaule*, arystokratyczno-dworska powieść *Chevalier Artus*, a także hiszpańskie, mieszczańsko-ludowe tragiczne komedie: *Calisto i Malibea* oraz *Maestra Celestina*.

Tak pobieżnie można scharakteryzować zawartość tematyczną darowizny przekazanej przez Cimmermanna do Biblioteki Rady Miasta Gdańska. Warta uwagi jest kwestia językowa ofiarowanych dzieł. Na czterdzieści dziewięć pozycji mamy dwa dzieła w języku hiszpańskim, trzy w języku holenderskim, tylko cztery pozycje są w języku niemieckim, jedenaście książek jest w języku włoskim, dwanaście w języku łacińskim i siedemnaście w języku francuskim. Taki dobór książek, jak i przewaga publikacji w językach romańskich może sugerować, choć nie ma na to żadnych dowodów, nie tylko dobrą znajomość tych języków, ale może również świadczyć o podróżach edukacyjnych do Włoch, Francji i Hiszpanii młodego Cimmermanna. Czy studiował na którejś z tamtejszych uczelni, czy były to podróże w sprawach handlowych, tego nie można ustalić z braku materiałów źródłowych. Pewne jest tylko to, że przebywał jakiś czas w Niderlandach, gdyż tam poślubił w Antwerpii Marię Prün w 1570 roku.

Dobra znajomość języków romańskich niekoniecznie musi dowodzić, że Cimmermann w swoich peregrynacjach zapuścił się na Półwysep Iberyjski czy Apeniński. Pobyt w Niderlandach również dawał okazję do kontaktów z Hiszpanami czy Włochami oraz do poznania ich języka i kultury. Prawie cała środkowa i południowa Europa pozostawała wówczas pod władzą Habsburgów, władających Niderlandami oraz zasiadających na tronach w Madrycie, Neapolu, Mediolanie i w Wiedniu.

Wśród innych kolekcji wzbogacających stan posiadania Biblioteki w XVI wieku, księgozbiór Cimmermanna wyróżniają przed wszystkim dwie cechy. Po pierwsze, brak jest typowych druków protestanckich, np. dzieł Marcina Lutera, które – czasami nawet w kilku egzemplarzach – występują w innych darowiznach. Traktaty religijne znajdujące się w kolekcji Cimmermanna są najczęściej autorstwa pisarzy katolickich,

²⁷ Mambrino Roseo da Fabriano (ok. 1500–przed 1580), notariusz, historyk, pisarz włoski i tłumacz z języka hiszpańskiego.

choć niektórzy z nich byli podejrzewani o sympatie kalwińskie. Drugą charakterystyczną cechą jest proporcjonalnie duży udział tzw. literatury pięknej w ofiarowanym księgozbiornie, zwłaszcza tej zaliczanej do literatury popularnej. Ta właściwość może być szczególnie interesująca dla socjologa kultury. Obecność w kolekcji popularnych w epoce renesansu romansów o tematyce arystokratyczno-dworskiej, jak opowieści o królu Arturze i jego rycerzach, romansów afirmujących dworskie, rycerskie obyczaje, wskazuje na to, że trafiły one w Gdańsku na bardzo podatny grunt. Także twórczość Petrarcki, Boccaccia, Ariosta, a przede wszystkim Castiglione'go była wyrazem i przykładem obyczajowości dworskiej. Takie wzory obyczajowości miały szczególne wzięcie. Nieprzypadkowo bractwa w Dworze Artusa nawiązywały do historii rycerzy okrągłego stołu i korporacji rycerskich, na parterze Wielkiej Zbrojowni stały na kulkach bojowych rumaków manekiny rycerzy w pełnych zbrojach, zaś na Długim Targu odbywały się turnieje na wzór turniejów rycerskich²⁸.

Kolejną interesującą i charakterystyczną cechą księgozbiornia Cimmermanna jest poręczny dla czytelnika format zgromadzonych dzieł. Na czterdzieści dziewięć pozycji wpisanych do *Index librorum* aż siedemnaście z nich ma format 16°, szesnaście było wydane w formacie 8°, dziewięć ma format 4° i tylko siedem książek jest w największym formacie 2° czyli folio. Sumując, dwie trzecie całego zbioru stanowią pozycje wydane w małym formacie – 16° i 8°. Wśród woluminów o najmniejszych rozmiarach znalazły się przede wszystkim dzieła zaliczane do literatury pięknej: utwory Rabelais'ego i Owidiusza, tomik Petrarcki i *Dworzanin* Castiglione'go, a także *Emblematyki*: Alciatusa i Paradina oraz *Aforyzmy* Hipokratesa. Zwraca uwagę niewielkie wydanie *Nowego Testamentu*; sprzyjało to częstemu studiowaniu Pisma Świętego i było wygodne, tak w użytku domowym, jak i w podróży.

Księgozbiór Cimmermanna prezentuje produkcję znanych oficyn drukarskich XVI w. Najwięcej druków jest dziełem holenderskich typografów, chociaż większość z nich była wydana w języku francuskim. Wiele prac pochodzi z drukarni francuskich w Paryżu i Lyonie. Sporo też dzieł wytłoczono we włoskich, przeważnie weneckich, wydawnictwach. Ponadto spotkać można pojedyncze przykłady wytwórczości różnych drukarni niemieckich. W zbiorze znalazła się też jedna pozycja tłoczona w Gdańsku w oficynie Jakuba Rhodogo i jedna w Krakowie u Macieja Wierzbęty.

Na zakończenie należy zaznaczyć, że z donacją Cimmermanna dla Biblioteki Gdańskiej wiąże się pewna dość niejasna, można nawet powiedzieć, zagadkowa sprawa. Niektóre książki znajdujące się w spisie darowizny i mające znaki własnościowe donatora zostały wcześniej ujęte w wykazie księgozbiornia Giovanniego Bernardino Bonifacia, a następnie z niej wykreślone, tą samą ręką – Daniela Asaricusa²⁹. Nasuwa się pytanie, czy był to błąd popełniony przy spisywaniu ofiarowywanych książek, czy

²⁸ M. Bogucka, *Życie codzienne w Gdańsku: wiek XVI–XVII*, Warszawa 1967, s. 79–89, 195, 178–179.

²⁹ Katalog nr 21. W katalogu księgozbiornia Bonifacia z XIX wieku, sporządzonym na podstawie zapisów w *Index librorum*, wykreślone pozycje nie zostały ujęte. Por. *Katalog der Bibliothek des Joh. Bernh. Bonifacius. Abschrift aus Liber Donatorum*, sygn. Cat. Bibl. 2. Manfred Welti w swoim opracowaniu dotyczącym kolekcji Bonifacia również tych dzieł nie notuje. Por. M. Welti, *Die Bibliothek des Giovanni Bernardino Bonifacio, Marchese d'Orta, 1517–1597. Der Grundstock der Bibliothek Danzig der Polnischen Akademie der Wissenschaften*, Bern–Frankfurt–New York 1985.

też może markiz niektóre dzieła później wycofał. A może Asaricus spisywał donację Bonifacia na podstawie jakiegoś wcześniejszego wykazu, a nie z autopsji? Sprawdzając później zapiski ze stanem faktycznym zauważył brak tych ksiązek; stąd pojawiające się obok nich, na marginesie, notatki „nondum repertum”. Kwestia ta jest trudna do wyjaśnienia, z barku jakichkolwiek materiałów źródłowych można formułować różne hipotezy. Nasuwa się także pytanie, w jaki sposób właśnie te dzieła trafiły do rąk Gerharda Cimtermanna. Brakuje informacji, by należał on do grona gdańskich, bliskich znajomych Bonifacia. Nie wiadomo, jakie łączyły ich stosunki, czy były na tyle zażyłe, że markiz mógł mu podarować kilka ksiązek ze swojej biblioteki.

Księgozbiór Cimtermanna ofiarowany Bibliotece Rady Miasta Gdańska odzwierciedla różnorodne zainteresowania właściciela i w szczególny sposób wzbogaca zbiory miejskiej ksiąznicy o popularną, dworsko-mieszczaną literaturę, która nie była wcześniej reprezentowana w zasobach Biblioteki.

BIBLIOGRAFIA

Index librorum, qui ex donatione munificentia et liberalitate philomusorum Bibliothecae Magnifici et Amplissimi Senatus Gedanensis inserti sunt (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 1).
 Katalog der Bibliothec des Joh. Bernh. Bonifacius. Abschrift aus Liber Donatorum (PAN Biblioteka Gdańska, sygn. Cat. Bibl. 2).

Bogucka M., *Życie codzienne w Gdańsku: wiek XVI–XVII*, Warszawa 1967.

Fabiani-Madeyska I., „*Palatium regium*” w Gdańsku, „*Rocznik Gdański*” XV/XVI (1956/1957), s. 140–198.

Fabiani-Madeyska I., *Jan Bernard Bonifacio markiz Orii (1517–1597) – humanista, bibliofil, fundator biblioteki* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972, s. 81.

Groth P., *Mało znane exlibris gdańskie i elbląskie*, „*Libri Gedanenses*” I (1967) [1968], s. 129–134.

Gdański ekslibris XV–XVIII wieku. Katalog wystawy. Ratusz Głównego Miasta, maj–grudzień 1978, oprac. A. Kurkowa, Gdańsk 1978.

Pelczar M., *Asaricus Daniel; Glaser Aleksander; Lembke Henryk; Schütz Kasper*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 20; 263; 505; 803.

Schmauch H., *Zimmermann Johannes*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2, hrsg. v. Ch. Krollmann, fortgesetzt v. K. Forstreuter, F. Gause, Marburg 1967, s. 843.

Szczuczko W., *Ferber Maurycy*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, tom I: A–F, red. St. Gierszewski, Gdańsk 1992, s. 414–416.

Weichbrodt D., *Patrizien, Bürger und Einwohner Freien Hansestadt Danzig*, Bd. 1, Klausdorf/Schwentine 1988.

Welti M., *Die Bibliothek des Giovanni Bernardino Bonifacio, Marchese d’Oria, 1517–1597. Der Grundstock der Bibliothek Danzig der Polnischen Akademie der Wissenschaften*, Bern–Frankfurt–New York 1985.

Zdrenka J., *Rats- und Gerichtspatriziat der Rechten Stadt Danzig*, Teil I: 1342–1525, Hamburg 1991; Teil II: 1526–1792, Hamburg 1989 (Sonderschriften des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e.V. Nr. 63).

KATALOG KSIĄŻEK
OFIAROWANYCH PRZEZ GERHARDA CIMMERMANNNA
BIBLIOTECE RADY MIASTA GDAŃSKA W 1598 ROKU
NA PODSTAWIE ICH SPISU ODNOTOWANEGO
W *INDEX LIBRORUM*

W pierwszej kolejności przytoczono zapis z *Index librorum*. Następnie podano właściwy opis bibliograficzny książki z autopsji, jeśli egzemplarz zachowany w zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej posiada znaki własnościowe Cimmermanna lub pierwszy ekslibris Biblioteki Rady Miasta Gdańska, wprowadzony w 1597 roku. Natomiast w przypadku książek zgodnych z zapisem, a pozbawionych tych znaków własnościowych, opis bibliograficzny podano na podstawie odpowiedniego egzemplarza znajdującego się w zbiorach gdańskiej księżnicy. W odniesieniu do pozycji niezachowanych w Bibliotece Gdańskiej opis bibliograficzny podano według karty katalogowej zaginionego egzemplarza albo odpowiednie dane odnotowano na podstawie bibliografii. W następnej kolejności zaznaczono aktualną sygnaturę biblioteczną, proveniencje i informacje o oprawie.

1.

Hieron. Henninges Secundi et tertij in quarta Monarchia part. f^o

Henninges, Hieronymus

Secundi et tertii regni in quarta monarchia pars altera continens genealogicis tabellis comprehensas familias inuictissimorum imperatorum, serenissimorum regum, illustrissimorum electorum, ducum & marchionum, generosorum comitum ac dynastarum, qui Circo Saxonico tam superiori quam inferiori, VVestphalico & Burgundico comprehenduntur, quique ex his in Italia, Germania, Gallia caeterique regnis originem traxerunt, Collectas ex varijs autoribus... studio et opera m. Hieronymi Henninges Lunaeburgensis ecclesiastae (Ulyssea Typis Michaëlis Croeneri excusum, Anno M.D.LXXXVII.)

Uelzen 1587, [2] k., XX, 450 s., [1] k.

Sygn.: La 1515 2°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna, dedykacja Cimmermanna dla Biblioteki

Opr.: biały pergamin

2.

Ambros. Calepini Dictionarium f^o

Calepino, Ambrogio

Dictionarium Latinae linguae Ambrosii Calepini Bergomatis primo, deinceps aliorum quoque hominum doctorum opera & studio, ex omnium tum ueterum, tum recentium in hanc diem Latinorum commentariis collectum, & in suum ordinem descriptum. Basileae. Apud Joan. Vvalder An. M.D.XL.

Basel 1540, [534] k.

Sygn.: Cb 5657 4°

Prow.: ślad po usuniętym ekslibrisie, dedykacja Cimmermanna dla Biblioteki

Opr.: deska, brązowa skóra rolka, radełko

3.

Johan. Sleidan. Teutsch f^o

Sleidan, Johannes

Der Erste Theyl Ordenlicher Beschreibunge vnnd Verzeychnisse, allerley fürnemer Händel, so sich in Glaubens vnd anderen Weltlichen sachen bei Regierung... Keyser Carls des Fünfften... zuge-tragen... durch Johannem Sleidanum... in... Teutsch gebracht, vnd nuh zum Fünfften male, gegen dem Latein... verglichen...: darzu mit vorgehendem gründlichen Berichte von... Sleidani Stande vnd Leben, sambt angehenckter seiner Apologi... durch Michaellem Beuther von Carlstatt... Gedruckt zu Strassburg durch Teodosium Rihel M. D. LVIII.

Strasbourg 1558, [8] k., 910 s., [7] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgo-zbioru Adriana Engelkego, sygn. Nm 10217 2°

4.

Sebast. Münsteri Cosmograph. f^o

Münster, Sebastian

Cosmographia universalis ; libri sex ; in quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem descri-buntur, omnium habitabilis orbis partium situs, propriaeque dotes ; ...item omnium gentium mores, leges, religio... atque memorabilium in hunc usque annum 1559 gestarum rerum historia (Basileae Apvd Henrichvm Petrii,...Anno M. D. LIX...)

Basel 1559, [40] k., 1163 [i.e. 1151] s., [9] k., tabl. [14] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza o sygn. Ra 2411 4°

5.

Sachsenspiegel f^o

Sachsenspiegel. mit vilnewen Addition sampt Lantrechts vnd Lebenrechts richtsteige. Item vil ur-teilen der wereden schöpfte zu Magdeburg, in drei bücher geteilet mit iren registern den rechtue-benden gar nutzlich zu wissen. [et]c. (Augsburg durch Siluanu[m] Otmar gedruckt in verlegu[n]g... Johan[n] Ryn[n]man... Tausendt Fünffhundert sibentzehne).

Augsburg 1517, [4], 196, [4] k., + 44, [4] k. + 24 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza o sygn. XVIII Cf137

6.

Johan. Gropper Von wahrer, wesentlicher Gegenwärtigkeit des Leibes und Bluts Jes. Chr. f^o

Gropper, Johann

Von wahrer, wesentlicher und bleibender Gegenwärtigkeit des Leibes und Bluts Christi nach be-schehener Konsekration ; Vnd derselben Anbettung im... Sacram't des Altars. Vnd von der Commu-nion vnder Eyner Gestalt. Wider jetziger zeyt entstandene... Ketzereien... Durch Johannem Grop-perum D. Archidiacō der H.Kirchen zu Coellen. zu C[oe]llen bei Jaspar Gennep. Anno... M.D.LVI. Köln 1556, [10], 448 k.

Sygn.: Hf 41239 4°

Pozycja z darowizny Cimmermanna zaginiona, opis na podstawie karty katalogowej sprzed 1945 roku

7.

Precationes Sanctorum cum imaginibus 4°

Pozycja niezidentyfikowana, być może

Precationes biblicae sanctorum Patrum, illustriumque virorum et mulierum utriusque Testamenti. Parisiis apud Christianum Vuchel, 1529.

Paris 1529, [12], 96 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z notą proveniencyjną: Venceslaus Cocus ... 1537, sygn. XX B d 87

8.

Ursach warumb sich die Niderländer beschirmet haben... Don Johan d'Austria 4° Niederländisch.*Pozycja niezidentyfikowana, być może*

Van Marnix, Philips

Antwoorde op een cleyn boeckken onlancx wt ghegheuen, ghenoeemt de Declaratie vande meyninge van heer Don Jan van Oostenrijck: hier achter by ghevoeght. : Inde welcke clærlick ontdeect wort de waerachtige meyninghe vanden seluen H. Don Jan: enz....T'Antwerpen, by Christoffel Plantijn 1578 Antwerpen 1578, 44 s.

Opis wg bibliografii online<http://www.bibliotheek.nl/catalogus/titel.298573555.html>*albo*

Gering, Carl

Summari verclaerung der billichen Vrsachen, welche die Stend von disen Nederlanden bezwungen haben, vmb sich zur gegenwehr wider den Herrn Don Johann von Oesterreich zuuerschen und zustellen. : mit mehrerlay Sendbriefen, in grösserer Anzal vnnnd andern Vermehrungen vnnnd Verbesserungen, so wol von den gemelten Sendbriefen als von der gedachten Summari Verklaerung, in vorigem Druck in Frantzösischer vnd Niderlaendischer sprach ausgangen nit begriffen. Zu Antorff, Durch Wilhelm Silvium, M. D. LVIII.

Antwerpen 1578, [4] k., 107, 64 s.

Opis wg bibliografii online<http://opc4.kb.nl/DB=1/CHARSET=ISO-8859-1/IMPLAND=Y/LNG=DU/SRT=YOP/TTL=1/SID=51e07eac-6/SET=1/SHW?FRST=1>

9.

Catechismo Emond Augers 8° Niderl.

Auger, Edmond

Den Catechismvs ende de somme der christelycker religien. Met een man iere van bidden ende veel denote Oratien ghemmaet by M. Emond Auger, Priester vanden gheselschap van Jesus. Alle dienede tot institutie vander Joncheyt ooch mede voor de Ouders Geestelijck ende Ooerlicjck tsegghen da dialingen vanden teghenivoordighen tijt. Thantinerpen by Emanuel Phillipls Tronesins ... (1567).

Antwerpen 1567, 96 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis egzemplarza o sygn. XX B d 38

10.

Albertus Magnus Teutsch 8°

Albertus Magnus

Albertus Magnus, Daraus man alle Heimlichkeit desz Weiblichen geschlechts erkennen kan. Desz gleichen von jrer Geburt, sampt mancherley Artzney der auch von tugent der edlen Gestein vnd der Thier, mit sampt einem bewehrten Regiment für das böse ding. Jtzundt aber auff's neuw gebessert, vnd mit schönen Figuren gezieret. Dergleichen vor nie außgangen. Gedruckt zu Franckfurt am Mayn, M. D. XCII.(durch Johān Feyerabendt, in verlegung Sigmundt Feyerabendts Erben.)

Frankfurt am Main 1592, [1], 73, [3] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza o sygn. XIX q 243 adl. 2

11.

Historia praecipuorum Certaminum, de persona Filij Dei auth. D. Petro Praetorio 8°

Praetorius, Petrus

Historia tum praecipuorum de persona Filii Dei certaminum, tum horribilium Ecclesiae persecutio-num, inde usque a temporibus Apostolorum ad blasphemii Mahometis initia, ex historiae ecclesiasticae et aliis fide dignis scriptoribus collecta pio studio Petri Praetorij D.

Gdańsk 1582, [172] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online
<http://ustc.ac.uk/index.php/record/242422>

12.**Sententiae Ciceronis, Demosthenis, ac Terentij. 8°**

Cicero, Marcus Tullius

Sententiae Ciceronis, Demosthenis, ac Terentij. Dogmata philosophica. Item, Apophtegmata quaedam pia. Omnia ex fere ducentis auctoribus, tam Graecis quam Latinis, ad bene beateque uiuendum diligentissime collecta. Auctorum nomina sequentes pagellae indicant. – Antuerpiae : ex officina Christoph. Plantini, M. D. LXIII.

Antwerpen 1564, [14], 488, [1] s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online
<http://www.bibliotecamellispu.it/node/2072>

13.**Insula Melitensis descriptione 8°**

Klebitz, Wilhelm

Insvlae Melitensis, Qyam Alias Maltam Vocant, Historia : quaestionib. aliquot Mathematicis reddita iucundior. Impressum Antuerp... AE Diest... 1565.

Antwerpen 1565, [24] k.

Sygn.: Nf 7116 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki

Opr.: biały pergamin

14.**Carmina de origine animantium peccati mortis& 8°**

Sanuto, Alessandro

De origine animantium, peccati, mortis at poenitentiae etc. Carmen propheticum. ...Ab Alexandro Sanuto... (Cracoviae In officina Matthiae Wierbictae).

Kraków [1571], [30] k.

Sygn.: Cf 8542 8°

Prow.: brak znaków własnościowych

Opr.: egzemplarz po konserwacji, nowa oprawa z szarego płótna, z nowymi wyklejkami

15.**Symbola Paradini et Gabrielis Symeonis 16°**

Paradin, Claude ; Simeoni, Gabriele

Symbola heroica M. Claudii Paradini, beliiocensis canonici et D. Gabrielis Symeonis ; Multo, quam antea, fidelius de Gallica lingua in Latinam conversa. Antverpiae Ex officina Christophori Plantini M. D. LXVII.

Antwerpen 1567, 316, [4] s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgozbioru G. B. Bonifacia, markiza Orii, sygn. Cf 4312 8° adl. 2

16.**Ovidii Heroidum Epistolae 16°**

Ovidius, Publius Naso

Der Griexser Princerssen, ende Iconckvrouven clachtige Sendt brieuven Heroidum Epistolae ghe-aempt, beschreuen deur den vermaerden Poëet Ouidius Naso inde Latijne. Ende nu In Duytsche deur Cornelis van Ghistele Rhetorijckelijck ouerghesedt, en noch xij, nieuve responsiue Epistelen daer op ghemaect, ende onder de voorghenomde Ouidius Epistelen ghemengr. Gheprint Thantverpen... by Ameet Taunernier Anno M. D. LXX.

Antwerpen 1570, 163, [1] k.

Sygn.: Cd 9681 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin ze złożoną plakieta w środku

NB. W spisie D. Asaricusa nie zaznaczono, że pozycja jest w języku niderlandzkim, jednak egzemplarz identyfikują znaki własnościowe Cimmermanna

17.

Vincentij Lirinensis libellum 16°

Wincenty z Lerynu

Vincentii Lirinensis Galli, Pro Catholicae Fidei Antiquitate & veritate, aduersus prophanas omnium hæreseon nouationes, libellus vere aureus. Coloniae Apud Maternum Cholinum, M. D. LXXXV.

Köln 1585, [1] k., 145, [1] s., [4] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgozbioru G. B. Bonifacia, markiza Orii, sygn. Hb 5236 8° adl. 1

18.

Plutarchi histor. cum Tom 3 16°

Plutarch z Cheronei

Plutarchi Chaeronei graecorum romanorumque illustrium vitae, e' Greco in Latinum versae. Lugduni apud Gultelmmum Gaszium 1552, 3 tomy,

Lyon 1552, [56], 1068 s. + [48], 1047 s. + [70], 1001 s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza o sygn. Cc 13640 8°

19.

Description de tout le Pais-Bas, autrement dict la Germanie inférieure f° Gall.

Guicciardini, Lodovico

Description de tout le Pais-Bas, autrement dict la Germanie inférieure ou Basse-Allemagne, par messire Lodovico Guicciardini... En Anvers par Guillaume Silvius M. D. LXVIII.

Antwerpen 1568, [24], 389, [26] s.

Sygn.: Nc 128 4°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

20.

Il Petrarca, con la spositione di M. Giovanni Andrea Gesualdo 4° Ital.

Petrarca, Francesco

Il Petrarca, con la spositione di M. Giovanni Andrea Gesualdo. Al magnif. M. Bernardo privil, fv del magnifico M Giacomo. Per Dominico Giglio

Venezia 1553, [22], 346, [72] s.

NB. w księgozbiórce Bonifacia

Sygn.: Dk 3234 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ślad po usuniętym ekslibrisie

Opr.: biały pergamin

21.

Orlando furioso di M. Lodouico Ariosto 4° Ital.

Ariosto, Ludovico

Orlando furioso di m. Lodouico Ariosto ornato di nuoue figure & allegorie in ciascan canto; aggiuntoui nel fine l'Espositione de' luoghi difficili; et emendato secondo l'originale del proprio autore

Venegia 1561

Venezia 1561, 274, [19] k.

Sygn.: Dk 1667 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

NB. Pozycja z darowizny Cimmermanna zidentyfikowana na podstawie katalogu proveniencji starych druków, powyżej wymienione ekslibrisy zaginęły po 2000 roku

22.

Petrarca, con la spositione di Bernardino Daniello 4° Ital.

Petrarca, Francesco

Sonetti, canzoni triumphi di M. Francesco Petrarca, con la spositione di Bernardino Daniello da Lucca Venegia 1549

Venezia 1549, [12], 237, [3] k.

Sygn.: Dk 3228 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

23.

Jul. Solino. De las Cosas Maravillosas del mundo 4° Hispan.

Solinus, Caius Julius

Jul. Solino. De las Cosas maravillosas del mundo, traduzido por Christoval de Las Casas En Seuilla : en casa de Alonso Escriuano... : a costa de Andrea Pescioni, 1573

Sevilla 1573, 133, [6] k.

Sygn.: Cd 13699 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin, wiązania

24.

Cantique pour la victoire des Chrétiens contre les Turcs 4° Ital.

Poetou, Guillaume de

A Iesv Christ Cantique povr la memorable et insigne victoire des Chrétiens contre les Turcs deuant l'île de Malte, en l'an M. D. LXV. En vers lyriques; par Guillaume de Poetou, Betunois. En Anvers. De i'Imprimerie Aeg. Diest M. D. LVI. Współwydane z: Suite du labeur en liesse de Guill. De Poetou, Betunois, dedie a M. Jan Vander Noot, eschevin de la flourisante Anvers,...En Anvers, De i'Imprimerie Aeg. Diest M. D. LVI.

Antwerpen 1566, [8], 65, [1] k.

Sygn.: D1 27608 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: brązowa skóra, złożona ramka, w środku plakietka z symbolem baranka

25.

Maestra de Celestina 4° Hispan.

Fernández, Sebastián

Tragedia Policiana. En la qual se tractan los muy desdichados amores de Policiano y Philomena. Executados por industria de la diabólica vieja Claudina, madre de Parmeno, y maestra de Celestina Toledo A costa de Diego Lopez 1547

Toledo 1547, 80 k.

Sygn.: Dk 4764 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

26.

Chevalier Artus 4° Gall.

Les merueilleux faitz du vaillant preux chevalier Artus de Bretagne. Et des grandes adventures ou il s'est tronur. A Paris pour Jehan Boufons 1543?

Paris 1543?, [168] k.

Sygn.: D1 8605 8°

Prow.: ślad po usuniętym ekslibrisie

Opr.: pergamin z rękopisu użyty wtórnie

NB. Karta tytułowa uszkodzona w miejscu daty wydania

27.

Avisi d'India scritti deli Giesuite 8° Ital.

Diversi Avisi particolari dall'Indie di Portogallo riceuti, dall' anno 1551. sino al 1558. Dalli Reuerendi padre della campagnis di Giesu. Dove s'intende delli paesi, ... & religione Christiana Tradotti nuouamente della lingua Spagnuola della Italiana. In Venetia per Michaelae Tramezzino 1559

Venezia 1559, [8], 286 k.

Sygn.: II Ao 133

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki

Opr.: egzemplarz po konserwacji, pierwotna oprawa pergaminowa naklejona na płótno

28.

Il Decamerone di M. Giovanni Boccaccio 8° Ital.

Boccaccio, Giovanni

Il Decamerone di M. Giovanni Boccaccio/di nvo emendato secondo gli antichi essemplari, per giudicio et diligenza di piv avtori, con la diuersità di molti testi posta per ordine in margine, & nel fine con gli epitheti dell' autore, expositione de prouerbi et lvoghi difficili, che nell' opera si contengono, con tauole & altre cose nobili & molte utili alli studiosi della lingua uolgare... In Vinegia appresso Gabriele Giolito de Ferrari M D XLVI.

Venezia 1546, [12] k., 501 s., [63] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki Gdańskiej, opis wg bibliografii online

<http://search.library.utoronto.ca/details?3870969>

29.

Amadis de Gaule, libr. 7 cum Tom 3b 8° Gall.

Rodriguez de Montalvo, Garcí; Herberay, Nicolas

Le Huitiesme livre d'Amadis de Gaule, auquel sont recitées les hautes prouesses et faitz merueilleux d'Amadis de Grece, surnommé le chevalier de l'Ardante espée : mis en françoyz par le seigneur des Essars N. de Herberay... A Paris par Estienne Groulleau 1548

Paris 1548, [10], CLXXXII k.

Sygn.: D1 9062 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki

Opr.: brązowa skóra, ramka, złożone stemple; egzemplarz po konserwacji, nowe wyklejki

NB. W zbiorach biblioteki brak vol. 1 zawierającego księgi 1–2, jest tylko vol. 2 zawierający:

Le troiesieme livre d'Amadis de Gaule, ... ; Le qvatreiesme livre d'Amadis de Gaule, ... ; Le cinquiesme livre d'Amadis de Gaule, oraz vol. 3 zawierający: Le sixiesme livre d'Amadis de Gaule, ; Le septiesme livre d'Amadis de Gaule

30.

Gli Amori D'Ismenio 8° Ital.

Macrembolites, Eustathius; Carani, Lelio

Gli Amori D'Ismenio Composti Per Evstathio Philosopho Et Di Greco Tradotti Per Lelio Carani In Fiorenza M D L. (appresso Lorenzo Torrentino).

Firenze 1550, 247, [1] s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online http://opac.unifi.it/F/4I24YXFQXQLGP5CAU9BFHIRVGGG8FM6T1HC8NV2VPDF9RNU1JS-01706?func=full-set-set&set_number=704902&set_entry=000001&format=999

31.

Principe Christiano di M. Mambrino Roseo 8° Ital.

Roseo, Mambrino

La Institutione del Principe Christiano di M. Mambrino Roseo... Con l'aggiunta delle apostille & d'un trattato intorno all'ufficio del Consiglio & Consigliere tratto per L. Dolce dal libro Spagnuolo di Furio Ceriolo,...In Venegia appresso Gabriele Giolito de Ferrari M D L X.

Venezia 1560, [16] k., 397 s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgozbioru Heinricha Schwarzwalda, sygn. Fb 2087 8°

32.

Livre de Marc Aurele empereur, et Orateur 8° Gall.

Antoninus, Marcus Aurelius

Le livre doré de Marc Aurele empereur, & eloquent orateur: traduit de vulgaire Castillan en François, Par R. B. de la grise, Secretaire de monseigneur le Reverendissime cardinal de Grandemont. Reueu & corrigé oultre les precedents impressions. Mil. d. xlii. On les vend a' Paris au clos Bruneau,.. par Estienne

Paris 1542, [10], 221 k.

Sygn.: Dk 4805 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: brązowa skóra, ramka, stemple

33.

La Republica Venetia, di M. Gasparo Contarino 8° Ital.

Contarini, Gasparo

La Republica e i magistrati di Vinegia, di M. Gasparo Contarino, nuovamente fatti volgari. In Venegia per Claudio Sabini M. D. XLVIII.

Venezia 1548, [72] k.

Sygn.: Nf 6154 8° adl. 2

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

34.

Hymne de la Marchandise 8° Gall.

Poetou, Guillaume de

Hymne de la merchandise: consacrée, tant à tous illustres sénateurs et magistrats: comme à tous nobles personnages exerceants le gentil train de merchandise. Par Guillaume de Poetou Bethunois...

En Anvers, par Guillaume Silvius M. D. LXV.

Antwerpen 1565, [1], 80 k.

Sygn.: D1 27614 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

35.

La guide des chemins, 8° Gall.

Estienne, Charles

La guide des chemins, de France. A Paris, chez Charles Estienne, M. D. LII.

Paris 1552, [16], 207 s.

Sygn.: Dk 2963 8° adl. 2

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: pergamin z rękopisu użyty wtórnie

36.

Tragicomedia de Calisto et Malibea 8° Gall.

Rojas, Fernando de

Celestine en la *Qyelle* est Traicte des deceptions des seruiteurs enuers leurs Maistres, et des Marquerelles enuers les Amoureux a Paris par Nicolas Barbou Imprimeur. Lay M. D. XLJJ.

Paris 1542, [176] k.

Sygn.: Dk 4621 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin

37.

Il Decamerone 16° Ital.

Boccaccio, Giovanni

Il Decamerone di M. Giovanni Boccaccio. – Nuovamente stampato, con un raccoglimento di tutte le sentenze, in questa sua opera da lui usate. n in Lione, attresso Gulielmo Rovillio 1555

Lyon 1555, 932 s., [11] k.

Sygn.: Dk 1882 8°

Prow.: ślad po usuniętym ekslibrisie

Opr.: biały pergamin

38.

Le Nouveau Testament 16° Gall.

Le Nouveau Testament C'est à dire, La nouvelle alliance de nostre Seigneur Iesus Christ. Reuev et corrigé sur le Grec. par l'aduis des Ministres de Geneue. Par François Estienne M. D. LXVIII.

Genève 1568, 392, [8] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgozbioru Heinricha Schwarzwalda, sygn. Hd 14313 8°

39.

Les Triumpes Pétrarque 16° Gall.

Petrarca, Francesco

Les Triumpes Pétrarque. Le Triumphe d'Amour. Le Triumphe de Chasteté. Le Triumphe de la Mort. Le Triumphe de Renommée. Le Triumphe du Temps. Le Triumphe de Divinité [traduits par Georges de La Forge] A Paris. Par Estienne Groulleau, 1554

Paris 1554, 289 k.

Sygn.: Dk 3292 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ekslibris Cimmermanna

Opr.: biały pergamin, ramka ze złożoną plaketką w środku

40.

Les commentaires de Iules Cesar 16° Gall.

Caesar, Gaius Julius

Les commentaires de Iules Cesar translatez par noble home Estien de Laigue dit Beauvoys, nouvellement reueuz et corrigez. A Paris on les vend chez Oudin Petit 1546

Paris 1546, [24], 423 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza o sygn. Cd 2064 8°

41.

Il cortegiano Castiglione, 16° Ital.

Castiglione, Baldessar

Il cortegiano, del conte Baldessar Castiglione. In Venetia appresso Domenico Farri M. D. LXVIII.

Venezia 1568, [12], 220 k.

NB. Notatka rękopiśmienna na k. tyt. „Pataviji A° 24 fl. 1. 8 gr”

Sygn.: Ga 5694 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki

Opr.: biały pergamin

42.

Livre premier et second et triers de Pantagruel 16° Gall. Cum Tom

Rabelais, François

Les œuvres de Me François Rabelais, docteur en medecine. Contenant cinq livres, de la vie, faits, et dits heroïques de Gargantua, et de son fils Pantagruel. Plus la Prognostication pantagrueline, avec l'oracle de la dive Bacbuc, et le mot de la bouteille. Augmenté des Navigations et Isle sonante. L'isle des Apedefres. La cresse philosophale, avec une epistre limosine, et deux autres epistres à deux vieilles de differentes mœurs. Le tout par Me François Rabelais. A Lyon par Jean Martin 1558

Lyon 1558, 322 s., [4] k., + 428 s., [5] k. + 154 s., [15] k.

Sygn.: D1 28719 8°

Prow.: brak znaków własnościowych

Opr.: biały pergamin

NB. Przednia wyklejka uszkodzona, wycięto połowę karty

43.

Livre tiers des faits et dits Her. Pantagruel 16° Gall.

Rabelais, François

Le Tiers livre des faits et dits Héroïques du noble Pantagruel : composés par M. François Rabelais, Docteur en Médecine. A. Paris, De l'imprimerie de Michel Fezandat 1552.

Paris 1552, 170 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8600033x/f323.image>

44.

Le Theatre du monde 16° Gall.

Boaistau, Pierre

Theatre du monde, ou il est fait un ample discours des miseres Humaines P. Boaysteau, surnommé Launay, & nouvellement traduit en Aleman, tresutile pour apprendre tant Aleman que François. Ein schawplatz oder spiegel der Welt, dariñ weitleuffig aussgeführt wir vom Menschlichen Ellend. Gemacht auff Frantzosisch durch P. Boaystau genant Launay, vnd jetz newlich in Teutsch vbergesetzt... Coloniae, apud Ioannem Gymnicum M. D.LXXIII.

Köln 1574, 182 k.

Sygn.: D1 10989 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki

Opr.: biały pergamin

NB. Tekst dwujęzyczny francusko-niemiecki

45.

Les Aphorismes d'Hippocratae 16° Gall.

Hipokrates

Les aphorismes d'Hippocrates avec le commentaire de Galien sur le premier livre.... traduits de grec en françois par M. J. Breche, ... A Paris, par Jean Ruelle 1570.

Paris 1570–1571, 254 k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54176g/f2.image>

46.

Les Oeuvres de Clement Marot 16° Gall.

Marot, Clément

Les oeuvres de Clément Marot, de Cahors, vallet de chambre du Roy. Plus amples, et en meilleur ordre que parauant. A Paris, Chez ... Maurice Bruneau ... 1552.

Paris 1552, 372, [12] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg egzemplarza z księgozbioru Heinricha Schwarzwald, sygn. D1 22596 8°

47.

Ricordi al popolo di Milano 16° Ital.

Borromeo, Carlo (święty)

Libretto de i ricordi al popolo della citta et diocese di Milano, dati dall'illustriss. card. di Santa Prassede, arcivescouo, per il viuere christiano, comunemente ad ogni stato di persone, et particolarmente a padri, et madri di famiglia, mastri, ò capi di botteghe, et lauoranti. In Roma : per gli heredi d'Antonio Blado stampatori camerali. 1582

Roma 1582, 32 s.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online
http://www.europeana.eu/portal/record/2048088/oai_www_internetcultureale_it_metaoicat_oai_bncf_firrenze_sbn_it_21_FI0098_Magliabechi_CNCE009562.html

48.

Ovide de l'art d'aymer 16° Gall.

Ovidius, Publius Naso

Ovide de l'art d'aymer / translaté de Latin en François, avec plusieurs autres petitz œuvres... Le tout mieux que par cy deuant reueu et corrigé. Paris : Guillaume le Noir 1558

Paris 1558, [112] k.

Pozycja z darowizny Cimmermanna niezachowana w zbiorach Biblioteki, opis wg bibliografii online
<https://archive.org/details/OvideDeLArtDAymer1558>

49.

Les Emblèmes Alciat 16° Gall.

Alciatus, Andreas

Les Emblèmes de Seigneur André Alciat, de nouveau Translatez François euer pour vers, Iouxe la Dictio. Latine: A Lyon, Imprimez a Lyon par Macé Bonhomme 1549 Guillaulme Rouille

Lyon 1549, 267, [5] s.

Sygn.: Ga 11288 8°

Prow.: pierwszy ekslibris Biblioteki, ślad po usuniętym ekslibrisie

Opr.: biały pergamin

NB. Na k. tyt. w miejscu daty wydania uszkodzenie papieru po wyrwanym ekslibrisie, data ustalona na podstawie k. katalog.

GERHARD CIMMERMANN
AND HIS BOOK COLLECTION DONATED
TO *BIBLIOTHECA SENATUS GEDANENSIS*

Gerhard Cimmermann (1541–1602), a Gdańsk councillor, donated 49 books to *Bibliotheca Senatus Gedanensis* (August 13th, 1598). The abbreviated descriptions of the donatory collection items were included on three pages in *Index Librorum*, the first catalogue of *Bibliotheca Senatus Gedanensis*. Fifteen books from the original collection have survived until the present day. The identification was based on the owner's dedication note and bookplate attached to the books. Apparently, before donating his books, Gerhard Cimmermann ordered a special bookplate to mark his ownership. Cimmermann's oval-shaped copperplate bookplate with the Polish Korab coat of arms in the centre has two letters, G and C, on both sides and the date: 1597 beneath the heraldic design. The article includes a list of the preserved books.

Key words: Gerhard Cimmermann (1541–1602), Gdańsk, 16th century, middle-class book collections, bibliophiles, *Bibliotheca Senatus Gedanensis*, Gdańsk Library

GERHARD CIMMERMANN
UND SEINE BÜCHERSAMMLUNG
IN DER *BIBLIOTHECA SENATUS GEDANENSIS*

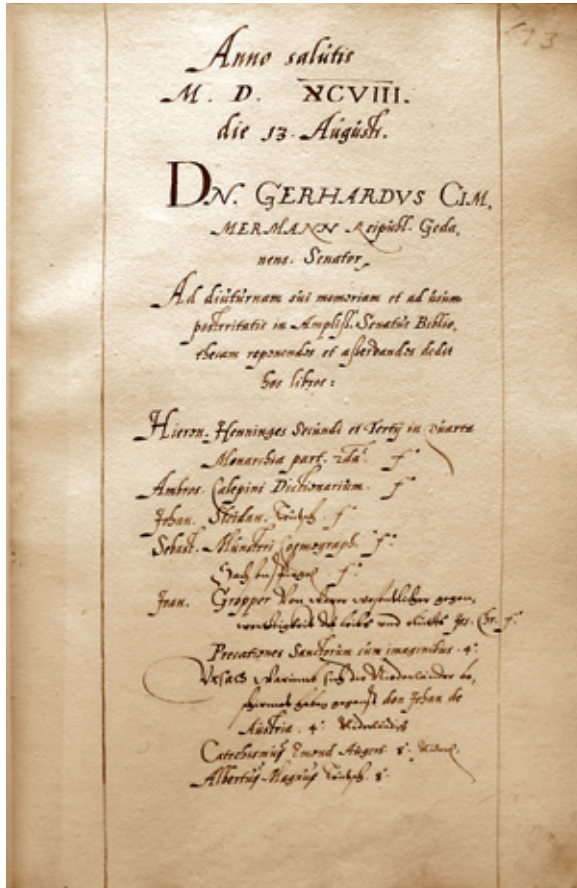
Der Danziger Ratsherr Gerhard Cimmermann (1541–1602) schenkte am 13. August 1598 einen Teil seiner Büchersammlung der bereits gegründeten *Bibliotheca Senatus Gedanensis*. Die Schenkung umfasste 49 Exemplare, die auf drei Seiten in *Index librorum*, dem ersten Inventarbuch der Bibliothek, eingetragen wurden. Darauf stützt der dem Artikel angeschlossene Katalog der geschenkten Bücher.

In dem heutigen Bestand der Danziger Bibliothek identifizierte man fünfzehn Volumina aus der Sammlung Cimmermanns. Die Identifizierung des gegebenen Exemplars erfolgte, außer dem Verzeichnis im *Index librorum*, anhand der handschriftlichen Widmung des Spenders oder nach dem Exlibris des Eigentümers. Es scheint ein Schenkungsexlibris zu sein, das speziell der Kennzeichnung der für die Danziger Bibliothek bestimmten Bücher dienen sollte. Das Exlibris Cimmermanns ist oval, in der Mitte ein Schild mit dem polnischen Wappen Korab, oben offener Helm, und im Kleinod wiederum der Wappen Korab. An den Seiten des Kleinods die Buchstaben G–C, unter der Wappendarstellung das Datum: 15–97.

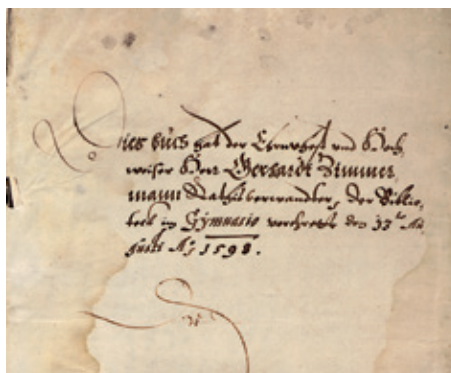
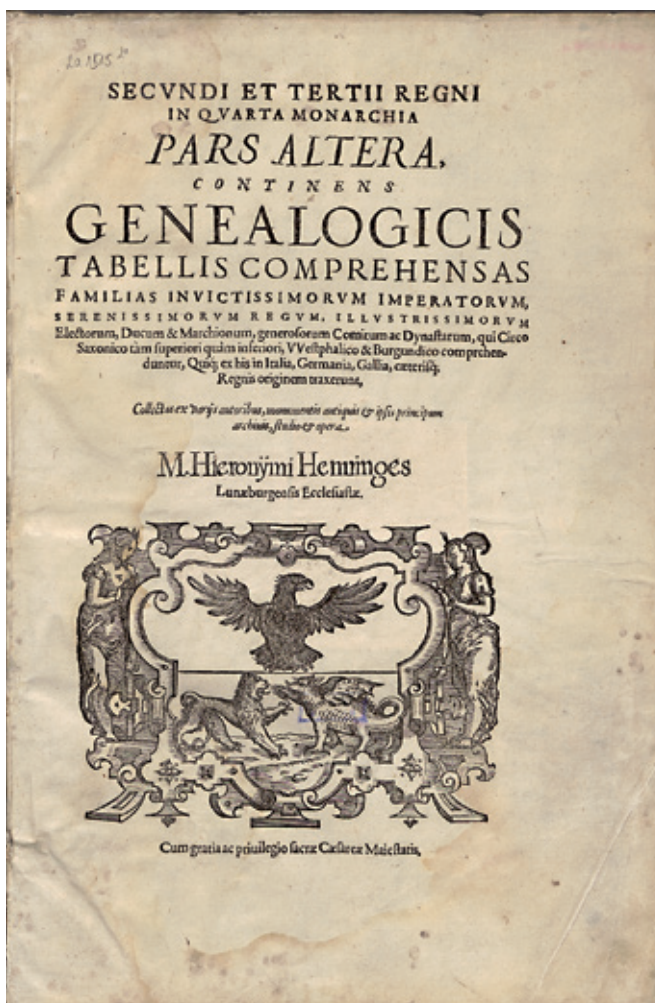
Schlüsselworte: Gerhard Cimmermann (1541–1602), Danzig – Büchersammlungen der Bürgerschaft im 16. Jahrhundert, Danziger Büchersammler im 16. Jahrhundert, *Bibliotheca Senatus Gedanensis*, Danziger Bibliothek

1. Ekslibris Gerharda Cimmermanna
(1541–1602)
(PAN Biblioteka Gdańska)

2. *Index librorum* Biblioteki Rady Miasta Gdańska
z wpisem darowizny Gerharda Cimmermanna na s. 73
(PAN Biblioteka Gdańska)

3. Hieronymus Henninges,
Secundi et tertii regni in quarta monarchia pars altera...,
Uelzen: Michaël Croener 1587 [kat. 1]
strona tytułowa oraz dedykacja donatora
(PAN Biblioteka Gdańska)

